

Ko grib iekšējā balss?

Inga Šteimane (Kultūras Forums 2010. Nr.12 – www.kulturasforums.lv)

Gleznotājs, labi pazīstamais Pedanta autors Kaspars Zariņš, kurš māca arī studentus Mākslas akadēmijā, nesen ir nonācis pie, paša vārdiem, šausalīga secinājuma, ka modeļu glezniecība akadēmijas programmā ir pilnīgi un galīgi novecojusi. To saka mākslinieks, kas audzis un veidojies Renesanses vērtību būtiskā iespaidā un kam māksla turpina būt noslēpums, kurā jāspēj ielūkoties, nevis virtuozī rotaļāties. Tomēr – varbūt glezniecība mūsdienās izdzīvo, pateicoties amatniecībai?

Kultūras Forums aicina uz sarunu gleznotāju Kasparu Zariņu pirms nākamnedēļ, 31. martā, Nacionālā mākslas muzeja Baltajā zālē atklājamās personālizstādes Iekšējā balss. Izstādē būs ap trīsdesmit jauno darbu, kas pārsteidz ar laikmetīgām gleznojuma kvalitātēm un sižetiem. Mākslinieks pats izdevis arī jauno darbu katalogu.

Inga Šteimane: – Tātad taviem jaunajiem cilvēkiem nav nekādas saistības ar Pedantu?

Kaspars Zariņš: – Tikai tāda, ka viņi, iespējams, ir izauguši no Pedanta. Pedanta brīnišķums slēpās skaistajā. Tā ir tāda veida glezniecība, par ko cilvēki priecājas kā par glezniecību savā skaistākajā formā. Tagad es gleznoju ar šo bagāžu, bet tas ir kaut kas cits, jo mūsdienu mākslā glezniecība ir mainījusies.

– Pontuss Hultens sarunā Hansam Ulriham Obristam uzsver, cik daudziem sāpīgi bijuši Dišana publiskie iebildumi 50. gadu vidū pret “retinālu mākslu” (“retinal art”) – pret tādu, kas domāta tikai acij, nevis prātam. “Dišāns lika šo ideju galdā, tieši tādu, un tā izklausījās atmaskojoša,” atceras Hultens. Vai īstai mākslai mūsdienās jāuzrunā vispirms prāts, bet vizuālais skaistums un profesionalitāte lai paliek pagātnei?

– No vienas puses, tā ir, no otras – nē. Varbūt alu laikmeta zīmējumus var uzskatīt par izcilāko mūsdienu mākslu, jo ala savulaik bija izcila vieta tāpat kā tagad speciāla izstāžu zāle laikmetīgai mākslai. (Smejas) Tagad caur animācijas filmu (Vai tu ko teici?, 2008, studija Dauka, rež. Roze Stiebra) manās gleznās ienāk mežonīgs plašums? – līdzīgi kā alu laikmeta māksla neietilpst rāmjos, kvadrātos, tā ir uzgleznota kā vilnis. Pa visu alu. Un kompozicionāli tas ir ārkārtīgi fascinējoši – tur ir dinamika, ekspresija, atkārtojumi. Sāpes. Viss kā mūsdienu mākslā. Bet tur nav sociālu motīvu problēmas līmenī. Un vēl? – alu laikmeta mākslā nav amatniecības, tur neviens nerunāja par to, kā pareizi uzklāt zelta lapiņas vai izvēlēties audeklu. Amatniecība radās daudz vēlāk un ir vēl saglabājusies līdz mūsdienām.

– Varbūt glezniecība mūsdienās tomēr izmanto amatniecību kā tiešu un netiešu argumentu sīvajā konkurencē par vietu laikmetīgajā mākslā? Varbūt glezniecība izdzīvo, pateicoties amatniecībai? Jo, lai arī konceptuālists ir pateicis, ka māksla ir plašāks jēdziens nekā glezniecība un tāpēc – labāks, paiet laiks, un cilvēki sāk ilgoties pēc amatniecības, sevišķi, ja apstāst idejas. Čužas apnīk, gribas meistarību.

– Nu ir tā. Baletdejojājam no agras bērnības “jālauž kauli”, jo citādi viņš nevarēs pacelt kāju tā, ka citiem žoklis atkaras. Es pēdējā laikā pieturos pie amatniecības tikai tiktāl, ka gleznoju tīru mantu – eļļu uz audekla. Nekādus akrilus. Jā, man bija tas klasiskais apmācības princips, kas tagad Rietumos principā izzudis vai ko iepazīst pretējā secībā – vispirms idejas, tad amatniecību. Pareizāk droši vien ir kaut kas pa vidu. Strādājot akadēmijā, šajā mācību gadā nonācu pie viena šausalīga secinājuma – modeļa glezniecība ir pilnīgi novecojusi.

– Kāpēc?

– Tāpēc, ka tā rada amatniecisko vēlmi un izslēdz iespēju izmantot modernos medijus. Nobeidz jebkuru citu vēlmi. Man vairs negribas to kādam mācīt. Lai rastos kaut kas jauns, no kaut kā ir pilnīgi jāatsakās.

Manas iepriekšējās gleznas ir radušās no domāšanas caur skaisto, caur estētiski un gleznieciski vērtīgo tradicionālā izpratnē. Jo es tiku uzaudzināts uz Renesanses bāzes. Nesen mēs kopā ar studentiem mēģinājām definēt, kas ir tā dēvētās mūsdienu mākslas pamats.

– Izdevās?

– Svarīga ir tieksme izrauties no rāmja, otrs – radīt telpiskas lietas ar gleznieciskiem vai ar krāsu paņēmieniem, un vēl – formāts. Lielums. Amatniecība padarīja miniatūru par vērtību, amatniecības lomai zūd, formāts iegūst citu nozīmi. Bet ir arī pretrunas, dilemmas. No vienas puses, es zinu, ka, lai spētu domāt gleznieciskiem līdzekļiem, vecais profesionālim jeb amatniecība ir vajadzīga, no otras – kāpēc? Pielietojamās glezniecības laiks ir beidzies. Nevienš neatsakās no mobilā telefona tikai tāpēc, ka ir bijis vecais uz galda.

– Kāda ir mākslas funkcijas mūsdienās?

– Mākslas funkcija ir vizuāls brīnumš. Vienmēr ir bijis. Radīt vizuālu brīnumu jebkuriem līdzekļiem. Var arī glezniecības paņēmieniem, bet jābūt milzīgam talantam un uzdrīkstēšanās spējām. Tas var būt kaut kas minimāls, bet vizuāli tam jābūt brīnumainam efektam, kurā ietilpst ideja. Manuprāt, mūsdienu mākslas vizuālā brīnumainība izslēdz jebkuru beztalantīgumu, ko vairs nevar noslēpt amats. Vizuālais brīnumš rodas no idejas, kura ir jāapaudzē ar kaut ko, iespējams, arī klasisku, bet noteikti jābūt filosofiskai enerģētikai, ietērtai vizuālā veidā. Mākslinieka uzdevums ir novadīt neparasto filosofisko sajūtu līdz skatītājam. Mūsdienu mākslas pamats ir mākslas nepieciešamības kailums.

– Šķiet, ka tavu gleznu jaunajiem varoņiem ir mentāla līdzība ar Pedantu tāpēc, ka arī viņi ir it kā naivi pašpietiekami.

– Nezinu. Varbūt tāpēc, ka es pats neesmu pārāk gudrs.

– Interesanti, kāpēc tu pats sevi gribi saukt – par ne pārāk gudru?

– Mans tēvs (mākslinieks Indulis Zariņš, 1929–1997 – I. Š.) bija visai valdonīgs. Bērībā es izjutu tēva autoritāti, jo viņš bija enciklopēdija. Viņam bija fenomenāla atmiņa un interesēja viss par vēsturi, filozofiju. Dažkārt varēja likties, ka māksla viņu interesē vismazāk. Viņa enciklopēdiskā harisma ir līdzīga Jāņa Stradiņa harismai, tikai Stradiņš nav bohēmists. Taču mani tas viss neinteresē – atcerēties svarīgus notikumus. Savukārt mana sieva Vija (gleznotāja Vija Zariņa) ir ļoti stipra un patstāvīga garīgā ziņā. Tas man patīk, jo es ar savām mazajām smadzenītēm un mazo sapratni par dzīvi gribu uztaisīt maksimumu. Man šķiet, ka reizēm man izdodas runāt pa īstam. Jo es negribu atstāstīt, ko kāds ir teicis.

– Tas taču laikam ir tas, ko gaidām no mākslas, nevis atsaucis.

– Jā – no mākslinieka gaida personības sadalīšanos gabaliņos. Māksliniekam ir jāspēj ik pa laikam nokasīt no sevis ādu un izspārdīt sevi. Ja viņš to var, tad veidojas māksla. Tāpēc daudzi bieži vien nodzeras. Jo nespēj to turēt.

– Vai savulaik Pedanta un tagad arī jauno varoņu pašpietiekamais raksturs liecinātu par to, ka tavs varonis ir asociāls?

– Būt pašpietiekamam mākslā un dzīvē ir visgrūtākais.

– Vai atsaucis uz naivumu tavā mākslā ir visupirms tematiska vai stilistiska?

– Es domāju – abējādi. Vairāk šķiet tā ir vēlme stilistiski atšķirties. Arī tas, ka reālisms iznīcina plašu asociāciju iespējamību, kas mani interesē. Savukārt reālisms vairumam ir saprotamāks, bet mana radītā tēlu sistēma dažiem ir saprotama, dažiem – nē. Tāpat kā atšķiras zināmas un maz zināmas valodas. Savukārt, ja tu spēj radīt kodu ar mūžības elpu, tad tas kļūst mūžīgs. Tas ir noticis reti, tikai izcilākajos pasaules mākslas darbos.

– Kādi būtu “mūžības koda” piemēri?

– Piemēram, asīriešu sistēma Divupes kultūrā vai Rogīra van der Veidena Noņemšana no kusta. Tāpēc mēs tā jūsmojam arī par Džokonu, kas savā ziņā ir primitīvisma, naivuma kalngals, ka tur ir tas, ko

sauc par nezināmo, bet mūžīgo. Daudzas citas mākslas izpausmes ir rotaļas pašam ar sevi – rādīt, cik forši un ātri var uzgleznot, uztaisīt.

– **Tātad tas ir tavs ideāls – vienkāršais mūžīgais.**

– Jā. Trīs notis, kas vienmēr skan. Jebkura veida opozīcija ir tikai ceļš uz lielo lietu. Teiksim, visi Van Goga brūnie darbi ir manā uztverē skola, štrunts, līdz viņš nonāca līdz tam protesta vilnim un sāka gāzt ārā krāsu. Tāpēc viņš ir neatkārtojams – jo visu gleznoja bez profesionāliem ierobežojumiem. Pikaso ir monstros. Mikelandželo darbos vienā un tajā pašā akmenī ir mazais pirkstiņš ar nagu, reāli, un – mūžības sajūta. Nepastarpināta talanta izpausme.

– **Mākslas filozofija piedāvā mākslas definīcijas, bet izskatās, ka māksla nevar būt objektīvi definējama ārpus konkrēta mākslinieka atstātiem pierādījumiem.**

– Mākslas nav, ir tikai talants. Bet, protams, talants izaug uz kaut kādas vizuālo rāmju un tehnikas attīstības bāzes. Tāpēc es saku – māksliniekam ir vajadzīga lielpilsēta un centri. Ja tu tur neesi, tu nevaries tajā katlā. Nomalē tevi tie kultūras riņķi skar tad, kad palikuši jau lieli un nevienam nevajadzīgi. Informācija un notikumi ir vajadzīgi īstajā laikā. Nevis lai taisītu pa jaunam, bet lai nodrošinātu ātrumu domām. Tu vari būt pilnīgs arhaīķis, bet tev jādzīvo modernā vidē. Atklājums, ja tas nav centrā, visdrīzāk arī nevienam nav vajadzīgs, jo neviens to nevar novērtēt.

– **Kas ir moderna vide?**

– Kur notiek progresīva un arī nevajadzīga domu apmaiņa.

– **Kāpēc šķiet, ka Latvijā nenotiek domu apmaiņa – vai nav savstarpēja uzticēšanās?**

– Nē, man šķiet, ka gudrības uz viena kvadrātmetra ir par maz.

– **Kas tevi pēdējā laikā uzrunājis mūsdienu mākslā?**

– Iecietība un līdzaspastāvēšana daudziem mākslas notikumiem. Mani jau reti kaut kas satricē pīšļos. Interesanta ir tendence, ka vecas tehnikas – kokgriezumus, teiksim, vai tēlniecību un to pašu glezniecību, ņem un izmanto mūsdienu stāstiem. Un otra, savā ziņā pretēja tendence – mūsdienu tehnoloģijas, teiksim, digitāldrukā tiek piesātinātas ar dažādiem mākslinieku viheriem tik intensīvi un radoši, ka nav vairs tukšas, darbi kļūst pilni. Daudzslāņaini – līdzīgi kā jau minētie mūžīgie mākslas darbi, kuru piedāvātajai sarunai nekad nav beigu. Man patīk Daniela Rihtera glezniecība, Tomass Demands.

– **Ar ko?**

– Vispirms jau ar to, ka Daniels Rihters no “abstrakcionista” kļuva par “reālistu”. Līdz šim modernās mākslas vēsturē parasti ir bijis otrādi – visi reālisti kļuva par abstrakcionistiem. Un tad mocījās ar abstraktās mākslas jēgu. Es paskatījos uz savu glezniecību un atgriezos pie figūras, kas nav Pedants.

– **Un ar ko tev liekas interesants Tomass Demands?**

– Izrādās, ka bez glezniecības var būt vēl kāds pārsteigums (smejas)! Demands ir radījis vērtību ar jaunām tehnoloģijām, šajā gadījumā – digitālā druka uz alumīnija, kas nav nekas nezināms, bet pārsteidz ar kvalitāti un vērienu. Tāpat es tur saskatu tradīciju – tā saukto metafizisko glezniecību, kas ieguvusi mūsdienu formu. Viņš lika man aizdomāties par to, ko nozīmē realitātes radīšana mākslā, ka tā ir “otreizēja realitātes pārrādīšana”. Es jau arī negleznoju realitāti, es gleznoju domas par realitāti. Vēl Demanda darbi mani fascinē ar to, ka tehnoloģija ir izmantota savā nolemtībā, sūtībā. Nevis dekoratīvi, reproducējoši, bet kā instruments, lai radītu formu.

– **Tātad tehnoloģijas pārvarējušas “mehāniskās reproducēšanas ēru” un vairs nav bīstamas mākslai?**

– Jebkura tehnika sākumā šķiet mulsināša un uzbrūkoša. Bet nākamais solis ir interesants.

– **Vai mākslai jākalpo cilvēcei?**

– Ja cilvēks ir izslimojis savu domu un parādījis, tad viņš arī kalpo. Un es joprojām esmu pārliecināts,

ka laba māksla ir pozitīva.

– **Ko nozīmē pozitīva māksla?**

– Pozitīva māksla ir adresēta cilvēka īpašību labākajai daļai. Jo cilvēks jau mākslu var saprast tikai tad, kad ir harmonijā. Ja viņš plēsīs matus vai dzers, vai dursies, viņš mākslai ies garām. Māksla nedrīkst būt inerta, bet tai jābūt pozitīvi lādētai – pašā dziļākajā būtībā.

– **Kas ir negācija?**

– Neharmonija. Nesakārtots cilvēks ir visšausmīgākā būtne uz pasaules. Viņš nav nekam derīgs, jo nezina ne savu, ne citu pielietojumu.

– **Vai piekriti, ka māksla ir nevis iegriba, bet vajadzība.**

– Tu vari gribēt pēc tam jau, kad tevī ir noticis spontāns izvirdums. Noskaidrot šī izvirduma jēgu un tad sākt kaut ko gribēt. Jo tad tev ir radies ceļš. Ja tā pavada ir īstā, tā tevi ved un tas vainagojas ar pilnīgu skaidrību. Bet iemesls, kāpēc tāds izvirdums rodas, ir apstākļi, kad tu pēkšņi savieno lietas, kas iepriekš nav savienotas. Kad tu uz mirkli pārkrīti kā šķērskoks starp divām plūsmām, kas faktiski nesatiekas – idejas un amatniecība.

– **Izklausās, ka māksla ir kā operācija bez anestēzijas.**

– Varbūt jā.

– **Kā uzrodas tavas gleznas?**

– Tinkš – pēkšņi izpeld bildīte acu priekšā. Vai nu pierakstu vārdos vai nedaudz uzskicēju. Nedēļu nēsājos ar to ideju un tad realizēju, ja vēl liekas interesanta. Lai gan iepriekš es tā nedarīju, biju iracionāls, gleznoju procesā.

– **Nosaukums rodas uzreiz?**

– Jā. Tas ir daļa no darba skaidrības. Bet mani var iedvesmot vismarginālākās lietas, piemēram, filma par nimfu fotogrāfu... Cilvēkiem jau patīk mistiska. Mīlestība, piemēram, ir tīrā mistika, nekāds sakars ar realitāti. Izdarot atklājumus, nezināmajam rodas ķermenis realitātē. Man neinteresē galējā atbilde. Jo pilnīga skaidrība ir izmetama miskastē. Māksla ir tikai tāpēc, lai mēs bagātinātu savus priekšstatus par nezināmo.

– **Un nevis – lai radītu “trakas lietas”?**

– Nē, mākslā mēs pietuvināmies savam nezināmajam. Jā, nu var sasist krūzi un kaut kas rodas. Pēc tehniskām darbībām nevar vērtēt.

– **Mākslinieks Kristians Boltanskis nesen parakstīja tādu līgumu, kurš paredz, ka viņa dzīvi nemitīgi translē vienā Tasmānijas alā. Mākslinieks par to saņem regulāru honorāru līdz mūža beigām. Vai tu tā gribētu?**

– Nezinu. Jebkurš ekskluzīvais līgums ir problemātisks ar savu galīgumu. Es esmu par to, ka mākslinieku uz kādu laiku var nopirkt. Kad viņš jau ir izšķīlies, kontrakts neko nemaina.

– **Paldies par sarunu!**